

Simona Lešnjak

Srebro golk, zlato molk!

O zabavi in popivanju slovenskih študentov v 19. stoletju

LEŠNJAK Simona, učiteljica zgodovine, Osnovna šola Drska, Ulica Slavka Gruma 63, SI-8000 Novo mesto

394: 378.091.8(=163.6)''18''

SREBRO GOLK, ZLATO MOLK!

O zabavi in popivanju slovenskih študentov v 19. stoletju

Večina vrlih Kranjcev (in po letu 1897 tudi redkih Kranjic), je v drugi polovici 19. stoletja hodilo študirat na Dunaj, v Gradec in redkeje v panslovansko Prago. Mladci so si za študij najraje izbirali našo nekdanjo kozmopolitsko prestolnico Dunaj, saj je ta predstavljal največ možnosti gmotne preskrbljenosti kot tudi različnih vrst zabave za vse okuse. Študentsko življenje v drugi polovici 19. stoletja je bilo, v skladu z univerzitetnim modelom svobode učenja in poučevanja, do uvedbe Taaffejeve vlade, politični represiji in strogi cenzuri navkljub skrajno zabavno in bohemsko. Središče družabnega življenja so predstavljale gostilne in kavarne, kjer so študenti radi veseljačili na sebi lasten način, pri čemer se v veliki meri niso ozirali na mnenje drugih, za zabavo pa so osnovali prav posebna pravila popivanja. In čeprav je bila tedanja (malo)meščanska družba nadvse puritanskih nazorov, je po t. i. zaroti molka dopuščala dvojno spolno moralo, v okviru katere je moškimi (meščanom), ki so poiskali zadovoljitev svojih spolnih nagonov zunaj družbeno sprejemljivega (npr. v hiši rdečih luči ali kar pri domači služkinji), to spregledovala in se tudi nad študentskimi ekscesi največkrat ni zgražala, temveč je na bohemski stil življenja gledala s hudomušnim odobravanjem.

Ključne besede: študenti, Kranjska, Dunaj, bohemstvo

LEŠNJAK Simona, history teacher, Osnovna šola Drska, Ulica Slavka Gruma 63, SI-8000 Novo mesto

394: 378.091.8(=163.6)''18''

CHATTER IS SILVER, SILENCE IS GOLD!

Entertainment and Drinking Habits of Slovenian Students in the 19th Century

The vast majority of Slovenian students (including a few women after 1897) attended universities across the former Habsburg Empire, including Vienna and Graz but rarely in the pan-Slavonic Prague. Cosmopolitan Vienna was particularly popular because it offered the best material conditions as well as various kinds of entertainment for every taste. In spite of political repression and strict censorship before Taaffe's government, student life in the second half of the 19th century followed the university model that proclaimed the freedom of learning and teaching. Taverns and coffee shops were the centers of student social life. The students partied there in their own ways, set up their own drinking rules and cared little about other's opinion. Even though the contemporary (petit-) bourgeoisie was extremely puritan, its conspiracy of silence rules were tolerant of double sexual standards according to which men (townsmen) were allowed to seek sexual satisfaction outside the socially acceptable ways (e.g., in the red light district or even with the housemaid at home). Similarly, it did not frown upon the extreme behavior on the part of students; instead, it roughly approved of bohemian life.

Key words: students, Carniola, Vienna, bohemian life

Gostilna je moj dom ...

Središče študentskega družabnega življenja so v predmarčni dobi predstavljale gostilne in kavarne. Prirejanje t. i. komerz¹ v gostilnah in dvoranh je bilo v tistem času med meščanstvom zelo priljubljeno in se je uveljavilo tudi med študentskim življenjem. Ko so z zadušitvijo marčne revolucije 1848 ukinili demokratične pridobitve, vključno s študentskimi zvezami in društvi, je za več kot desetletje zamrlo tudi organizirano študentsko delovanje.

Gostilniška in kavarniška omizja so se kljub ukinitvi nekaterih svoboščin v času Bachovega absolutizma ohranila, saj so tovrstne oblike druženja predstavljale središče meščanskega kot tudi študentskega družabnega življenja. Konec šestdesetih let je s ponovnim nastankom društev družabno življenje v univerzitetnih središčih še bolj zaživelo. Ivan Tavčar priča o vročekrvnosti študentov v sedemdesetih letih 19. stoletja z naslednjimi besedami: »Vse je bilo polno ognja, polno navdušenja. Svoboda bila nam je vzor in barikad smo iskali, smo si želeli, da bi prelili svojo kri zanjo ... A tedaj smo bili mladi in sesali smo ogenj iz mladonemških pesnikov. In bili smo kakor šampanjec, ki se burno peni čez kupo!«

V dijaškem glasilu *Vesna* beremo spomine na pestro dogajanje v dunajski kavarni *Pri treh gracijah*: »/ ... / Ondi presediš lahko po več ur, prebiraš najraznovrstnejše časopise, razgovarjaš se s tovariši ali pa se razveseljuješ pri igri. – Navadna »domino« in bistrourni »šah«, raznovrstne igre na karte nudijo ti priliko, da ali sam igraš ter si tako preganjaš dolgi čas – ali pa komariš pri drugih, jim postrežeš z zapisovanjem ter jih zabavaš ali pa jeziš z bolj ali manj duhovitimi dovtipi ali opazkami. Lehko pa tudi združuješ igro in telovadbo pri biljardu. Ako pa se ti ne zljubi ne jedno ne drugo, prisedeš k oknu, opazuješ mimoidoče ali pa sanjariš.«² Pri tem pa 'ni sile, da bi stal, kakor v krčmi', vedno je namreč stal za teboj strežnik ter prežal, kedaj da použiješ zadnji košček raz krožnik ali popiješ zadnji požirek iz čaše ter te nadlegoval vedno vnovič, češ, naroči si zopet ali pa pojdi.«

Med slovenskimi študenti na Dunaju je bila v predmarčnem obdobju zelo priljubljena Slovanska kavarna (*Slavisches Café*), med študenti bolj znana kot Gerlovičeva. V njej so se sestajali Trdina, Podgorski in Jeriša. Janez Trdina opisuje, da je tam spoznal veliko imenitnih mož in velikašev. Navratil mu je predstavil avstrijskega zgodovinarja Palackega, politika Riegerja in žurnalista Havlička. V kavarni je spoznal tudi srbskega akademi-

ka Miletića, bodočega vodjo ogrskih Srbov.³ Pozneje se je preimenovala v hotel *Pri zlatem levu* (*Zum goldenen Löwen*). V njem so se pogosto zadrževali Kersnik, Levstik, Stritar, Gruntar, Hafner, Šuklje, Širok itd.⁴ V drugi polovici 19. stoletja so študenti najraje zahajali v gostilno *Pri rdečem orlu* (*Zum roten Igel*) in v Avguštinsko pivnico (*Augustinerbräukeller*), priljubljene pa so bile tudi gostilne *Pri svetem Duhu* (*Zum heiligen Geist*), *Zum Lothinger*, *Mihaelska klet* ter kavarna in restavracija *Café & Restaurant Landtmann*, kjer so se zbirali poslanci. Pri dunajski univerzi se je nahajala kavarna *Café Beethoven*, v katero je rad zahajal tudi Ivan Cankar in kavarna *Pod Arkadami* (*Arcaden Café*), pisatelj Oton Zupančič pa je veliko časa preživel v kavarni *Pri belem Petelinu*. Društvo Slovenija je bilo ustanovljeno v gostilni pri Sv. Trojici (*Zur heil. Dreifaltigkeit*), svoj sedež pa je nekaj časa imelo v kavarni *Café Tischler*. Slovensko društvo Sava je bilo leta 1867 ustanovljeno v gostilni »Tiča Prim« (*Vogel Greif*).⁵ Revnejši študenti so se družili v manj uglednih krčmah in vinotočih, npr. v krčmi *Pri treh Krokarih* in *Pri pijanem srakoperju* ter v gostilni *Pri črnem jelenu*.

Študentje so organizirali tudi razne plesne prireditve. Zelo priljubljeni plesni dvorani sta bili *Pri zlati hruški* (*Zur goldenen Birne*), kjer sta bila leta 1846 in 1847 organizirana odmevna slovanska plesa, in *Pri treh angelih* (*Zum drei Engeln*). V hotelu pri zlatem križu (*Zum goldenen Kreuz*) je bilo leta 1899 praznovanje 30. obletnice obstoja akademskega društva Slovenija na Dunaju, kjer so zbirali denar za podporo slovenskim visokošolcem na Dunaju. V gostilni *Pri zelenih vratih* (*Zum grünen Tor*) so slovenski študenti leta 1868 organizirali besedo v čast Francetu Prešernu. Obiskovali so tudi kopališče *Dianabad* s plesnimi dvoranami itd.⁶

Josip Vošnjak, ki je leta 1852 prišel na Dunaj študirat medicino, je v kavarne redko zahajal: »Pa se tudi študentje, zlasti medicinci, ki smo imeli dovolj opravka z učenjem, prav nič nismo brigali za politiko in tudi o narodnosti ni bilo govora. Jaz nisem čital nobenega časnika, ker sem v kavarno zahajal k večemu ob sobotah po noči, ko se nas je več znancev shajalo v krčmi in smo se domov grede še v kavarni oglašali. Le ob času krimske vojske smo se zanimali za junaške boje pri Sevastopolju. Sicer pa nam je bilo vse eno kdo je minister in kakšno je vladanje.«⁷

Henrik Tuma je kot zvesti Slovenijan v prvi polovici osemdesetih let 19. stoletja obiskoval kavarno *Tischler*

¹ Komerze so bile zabave, prirejene komu na čast v gostilnah ali dvoranh.

² *Vesna*, 20. 11. 1894, str. 254.

³ Trdina, *Avtobiografska pisma, 1905/1906*, Ljubljanski zvon, str. 161, 164.

⁴ Levec, *Janko Kersnik, Prijateljski spomini*, Ljubljanski zvon, 1897, str. 542.

⁵ Cindrič, *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi*, str. 343.

⁶ *Prav tam*, str. 346.

⁷ Vošnjak, *Spomini*, str. 36.

za dunajsko univerzo. » / ... / Ves dan in pozno v noč so švigale krogle na biljardu ali pa padale karte po mizah. Pogosto je kavarna bila zbirališče za družbo, ki je potem krokala vso noč. Slovenski dijaki so imeli poleg tega še shajališče v krčmi nekega Krulca v nekem predmestju, kamor so hodili na kranjske klobase, kisko zelje in cviček. Dijaško pa je tudi uživalo priložnost razuzdanega spolnega dunajskega življenja.« Tuma je bil v povprečju pet let starejši od vrstnikov, zato ni čudno, da je imel na splošno odklonilen odnos do slovenskih študentov: »V splošnem sem imel vtis, da je bilo naše dijaštvo precej surovo.«⁸ Kljub temu si je Tuma prizadeval za povišanje omike med slovenskim izobraženstvom na Dunaju, zato se je znotraj društva trudil doseči, da njihovo shajališče ne bi bilo v kavarni. Želja se mu je uresničila, ko so v društveni knjižnici organizirali razprodajo dvojnikov in zbrali toliko denarja, da so si najeli lokal. Sedenje v kavarnah pa je Tumi pustilo tudi nekaj psihoanalitične prakse: » / ... / V dijaških kavarnah sem proučil psihološko marsikatero žensko in akademika. Dasi sem bil abstinent, sem dovolj krepko prenašal družbo dunajskih prostitutk.«⁹

Nek študent pod psevdonimom Radivoj v *Vesni* opisuje spomine na kavarne ter opiše enega izmed slovenskih akademikov, ki so mu tovariši nadeli pridevek »Trimurti« in je med našimi študenti slovel kot eden najboljših pesnikov: »V kavarni je bil ves zabarikadovan s časopisi, jednega si je položil na koleno, drugega potisnil pod desno, tretjega pod levo pazduho, razgrnivši pred se četrtega, ter takó čuval svoje zaklade. Za sosednjo mizo sta mladeniča risala na mramornato ploščo.«¹⁰ Med študentsko populacijo je v tistih letih vladala sloga in še »niso bili razcepljeni na različna omizja.« Tudi Šuklje piše, da je bilo v času njegovega študija med dunajskimi študenti še čutiti zavest študentske solidarnosti. Njegova družba se je takrat zbirala v Andrejevi krčmi, kjer so pogosto pili »na kredo«.¹¹ Prav tako so radi zahajali v *Tropperjevo* kavarno in tam imeli svoj »Pump«.¹²

Kavarne so torej predstavljale center boheemskega življenja, katerega glavne značilnosti so bile pijača, pesem in ženske. V *Ljubljanskem zvonu* beremo: »Zadnjič sem bil v kavarni, taki kavarni, kakor se jih vi podnevi izogibljete. In tam je pelo dekle, prav lepo je pelo. In potem je šlo s krožnikom od mize do mize in tudi mimo tebe. Dinar si vrgel na krožnik. Zazvenel je, kakor bi se

bila utrgala struna. Morda se je res utrgala v njej. Vidiš, da sem bil takrat na njenem mestu, bi ti ga bil vrgel v obraz. Toda ona ga ni, ker ga ni smela. In potem je prišla k meni. Saj si videl, kaj sem napravil? V naročje sem jo vzel in poljubil. Čeprav ni poštena, kakor si rekel ti. In segel sem v žep in ji vrgel na krožnik prav toliko, da mi je še ostalo za kavo, ki sem jo popil ... «¹³

Leta 1896 je prišel na Dunaj študirat Ivan Cankar. S prijatelji se je udeležil sprejemnega večera za novopečene bruce v društvu *Slovenija* in ugotovil, da mu ozračje med *Slovenijani* ne ustreza, zato je sklenil študentsko obliko boheemskega življenja zavrniti. V svojem pismu bratu Karlu je svojo odločitev pojasnil z naslednjimi besedami: »/ ... / Jaz sem prašal, kaj je prav za prav 'Slovenija' doslej storila, da zasluži tako pijeteto. Nič, prav nič! Tisti naši stari pisatelji, s katerimi se bahajo, ker se samí s sabo ne morejo, se niso vzgojili v 'Sloveniji', temveč v svojem ožjem krogu, v katerem so čitali in se razgovarjali o literaturi. In kaj je v 'Sloveniji' zadnja leta? Krokarija in pa zabavljanje na 'te proklete farje'. Za resno politiko in za literaturo se ne briga živa duša. V 'dvorani' 'Slovenije' se tarokira in šahira, tu pa tam pogleda kdo kakšen časnik; bore malo jih je, ki bi razen 'Naroda' še kaj čitali. In niti za tega se ne zmeni vsakdo. – V kavarni, kjer je časopisov na izobilico, – tam igrajo bilijár in motijo s svojim hrupom še tiste, ki pridejo čitat. In to je naša – 'inteligenca'! To so bodoči – 'rešitelji' domovine! ... «¹⁴ Kmalu zatem so Cankar, Zupančič, Govekar, Eller, Škrjanec, Vidic, Goestl in Jančar ustanovili svoj literarni klub v *Ederjevi* gostilni na Ottakringstrasse, kjer so vsak četrtek večerjali po ustaljenem redu; pred večerjo je en izmed članov prebiral svoje literarne izdelke, čemur sta sledili kritika in diskusija. Po 'uradnem' delu in večerji so obiskovali nočno kavarno *Fin de siècle* z godbo in ženskimi gostjami.¹⁵

Dobrovoljni slovenski dijaki so ob prilikah, ko je na kup »prihrumelo večje krdelo rojakov,« tudi kaj domačega zapeli. Tak dogodek v gostilni *Bordolo* poleg dunajskega Terezijanišča opisuje Janez Mencinger: »To so stmeli dobrodušni, filistejski dunajski meščani pri drugih mizah nad krasnimi glasovi in milimi napevi te žive mladine iz neznane 'Ilirije' tam za morjem, ki je bila dunajskemu 'mézeljnu' deveta dežela!«

O iniciaciji novincev med izkušene pivce

Vsak slovanski študent, ki je prišel v veliko mesto, je bil sprva rahlo nebogljen in izgubljen. S tem namenom se je obračal na starejše sotrpine, ki so se družili

⁸ Tuma, *Iz mojega življenja*, str. 122–123.

⁹ Tuma, *Iz mojega življenja*, str. 116.

¹⁰ *Vesna*, 20. 12. 1894, str. 279.

¹¹ *Pitje na kredo je pitje na kredit*.

¹² »Sicer smo bili že tako globoko »na kredi« pri našem rejnem očetu Andrétu, da smo iz velike obzirnosti le še zvečer izkoriščali svoj kredit, opoldne pa nas ali ni bilo ali pa smo plačali svojo ceho v gotovem denarju.« Šuklje, *Sodobniki*, str. 103.

¹³ Rihteršič, *Bohemi, Ljubljanski zvon*, 1832, str. 579.

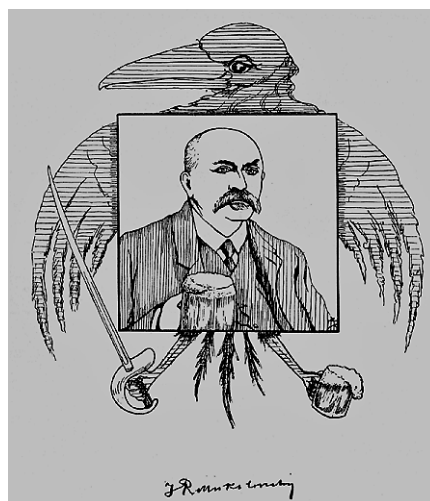
¹⁴ Cankar, *Zbrano delo*, knj. 26. *Pisma I*, str. 21, glej tudi *Kosi, Jedelj je prav malo*, str. 48.

¹⁵ *Prav tam*.

v raznih akademskih društvih. Sprva so se Slovenci zbirali v nemških akademskih društvih (*burši*), ki pa so jih trumoma zapuščali zaradi rastočega nemškega nacionalizma, ki je stremel k ukinjanju kulture in jezika nedominantnih narodov znotraj monarhije. Ker tudi združevanje s Hrvati in Srbi ni obrodilo sadu, je bila ustanovitev slovenskih društev samo še vprašanje časa. Leta 1875 se je v Gradcu osnovalo akademsko društvo *Triglav*. V povprečju je štelo okoli petdeset članov in prirejalo različne sestanke, predavanja, plese, veselice, izlete, imelo pa je tudi svoj pevski in tamburaški zbor.¹⁶

Kmalu po ustanovitvi društva so *Triglavani* po zgledu nemških buršev, uvedli posebna pravila in ceremonije, ki določajo način obnašanja na pivskih veselicah in na podlagi katerih se izvede obred sprejemanja novih članov v društvo.¹⁷ V devetdesetih letih 19. stoletja so se tako med južnoslovanskimi študenti uveljavili t. i. *Križevački statuti*, pravila študentskih zabav in popivanja oziroma »slovenski zakonik za veselo, a neredno pivsko društvo.«¹⁸ Do takrat Slovenci takšnih pravil niso poznali, izjema je bila le *Komisija za uničevanje vina* v prvi polovici 19. stoletja, katere vneti privrženec naj bi bil tudi France Prešeren. In če je količkaj verjeti zgodovini, se je tudi on močno držal njenega osnovnega načela »Vino je strup, zato ga je treba pokončati.«¹⁹ Ker pa je o delovanju dotične komisije ostalo zapisanega bore malo, se je sestavljevalec novih pravil, študent medicine Josip Rakež (1865-1943), obrnil na slovanske brate iz hrvaških Križevcev, ki so sloveli po dolgi pivski in ceremonialni tradiciji. Njihovi statuti so bili skupek pravil, namenjenih veselim družbam ob godovanjih, porokah, rojstnih dnevih, kolinah, krstu, trgatvi itd.²⁰ Rakež jih je povzel in prilagodil slovenski pivski in družabni tradiciji. Leta 1890 je slovenske *Križevačke statute* pod avtorskim psevdonimom J. R. Mukolovecky v 1000 izvodih prvič natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani. Ponatis je sledil leta 1909, tretjič pa so bili izdani leta 1928 v Mariboru. Slednja izdaja je oplemenitena z duhovitimi ilustracijami profesorja Boža Srebreta, vsebuje pa tudi nekatera spremenjena določila.²¹ *Križevački statuti* so bili objavljeni tudi v glasilu slovenskih študentov v Gradcu, *Triglavanskih listih*.

Na splošno statuti vsebujejo šestdeset členov in so pisani v slovenskem jeziku, le uvod in promocija brucev sta v latinščini.

Naslovnica Križevačkih statutih
(naslikal Božo Srebre, Maribor, 1928)

In kaj zapovedujejo *Križevački statuti*? Po prirejenem vzgibu veseljačenja so se morali pravilom popivanja pokoravati vsi dijaki, ki so sedeli pri »krokarskem omizju«. Vsak krokar je imel svoj naziv: najvišje situirane so bile »Stare hiše«, krokarji po absolutoriju,²² to so študenti, ki so že končali študij in so zato vredni posebne časti, posebej s strani *brucožev*, ki so se do njih dolžni »spodobno vesti«. »S taktnim in vzornim vedenjem« in uspešno prestalo »praktično in teoretično izkušnjo iz *Križevačkih statutih* se brucoži lahko po hierarhiji povzpno med 'redne krokarje'. Najnižja stopnja krokarja so »bruci ali brucoži«, med katere se uvrščajo vsi prišleki na visoke šole in se v krokarsko družbo vključijo »s trdnim namenom, da si ob svojem času pridobe častni naslov 'rednega krokarja' in pod geslom 'Srebro golk, zlato molk',« izpolnjujejo želje uveljavljenim članom krokarske družbe.²³ Bruci se morajo tekom prvega leta izuriti v krokarskem vedenju in si pridobiti »potrebno krokarsko omiko in oliko«, ki jo črpajo iz *Križevačkih statutih*. Konec leta bruc vloži prošnjo na krokarski zbor, ki mu določi dan izpita²⁴ pred komisijo, sestavljeno iz treh starih hiš ali krokarjev. Po uspešno prebiti preizkušnji se brucem na posebni krokarski seji dodeli diploma v latinščini.

¹⁶ Rybar, *Brucovanje*, str. 94.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Prav tam, str. 102.

¹⁹ Rybar na tem mestu kot vir navaja Janeza Trdino: Dr. France Prešeren, v: *Sila spomina*, Ljubljana, 1986, str. 203–205. Rybar, str. 95.

²⁰ Prav tam, str. 98.

²¹ Prav tam, str. 99.

²² Če krokar zapusti visoko šolo brez absolutorija, je »starešina« ali brez krokarskega izpita »starešina bruc«.

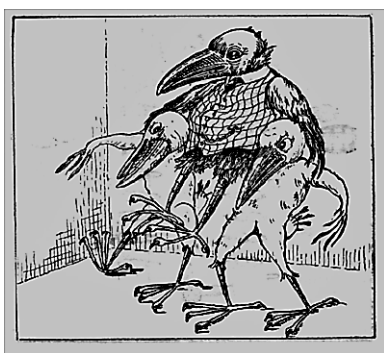
²³ Mukolovecky, *Križevački statuti*, str. 36.

²⁴ Izpit sestoji iz štirih predmetov: 1. Zgodovina »Triglava«, 2. *Križevački statuti* a) teoretično, b) praktično; 3. Petje a) teoretično, b) praktično; 4. Politika (samo teoretično). Prav tam.

Bruc (Mukolovecky, Križevački statuti. Maribor, 1928).

Pri krokarskem omizju morajo vsi krokarji piti isto pijačo, kdor se pravilom ne pokorava, je za tisti večer izločen iz omizja. Po *Križevačkih statutih* sta edini dovoljeni krokarski pijači pivo in vino, ki je lahko različnega porekla. Za vodenje krokarskega omizja je vsakič izvoljena nova »stara hiša«, ki ga s posebno pesmijo povzdignejo v »stoloravnatelj« ali »Zelenega Carja« in ga »dva mišično nadarjena bruca«²⁵ na ramah odnese na častno mesto. Zeleni Car »ima neomejeno oblast nad vsem omizjem« in je v vseh krokarskih zadevah nezmotljiv, zato ga je treba cel večer brezpogojno ubogati. Njemu na čast se pije vsaka tretja zdravica. Če je krokarsko omizje večje, je Zelenemu Carju pri vodenju dovoljeno po posebnem protokolu izbrati pomagače, ki jih predstavljajo: Kontrapikuš (desna roka Zelenega carja, ki lahko kaznuje bruce), Fiškuš (skrbi, da nihče nima prazne čaše in da se pravila *Križevačkih statutov* dosledno upoštevajo in izvajajo), Vunbacitelj (v primeru neupoštevanja pravil odstrani upornega krokarja), Pevovoj ali kantušminister (vodi krokarsko petje) in Klobasar (glavni govornik v krokarski družbi, humorist).²⁶

Živio, Zeleni car! (Mukolovecky, Križevački statuti. Maribor, 1928).

Pravila pitja so naslednja: kdor ne upošteva klica Zelenega Carja k posluhu, je kaznovan s kozjim (pol čaše) ali kravjim požirkom (vse, kar ima v čaši). Če hoče

²⁵ Mukolovecky, *Križevački statuti*, str. 36.

²⁶ Prav tam.

kdo spregovoriti ali se za nekaj časa umakniti od omizja, spiše »štempelj« (polovico tega, kar ima v čaši) in svoj odhod najavi s pravnim terminom »*Tempus utile*«.²⁷ Na fiškušev »*Habeas*« lahko zapusti omizje.²⁸

Krokarski prepiri se rešujejo častno, »s pošteno krokarsko pijačo«. Kdor se počuti razžaljenega, navesi sokrokarju t. i. »butlja« tako, da pred celim omizjem glasno zakriči »butelj« in žalivca izzove na krokarski dvboj. Če se krokarski ne čuti zmožnega udeležiti se dvo-boja, lahko imenuje svojega namestnika, v nasprotnem primeru ostane butelj nerešen do naslednjega krokanja. Vsak butelj se mora izpiti v teku 10 krokarskih minut (8 navadnih minut). Stranki si v enaki meri do vrha napolnita čaši, nato na povelje nepristranskega razsodnika izpijeta do dna.²⁹ Seveda se nepristranski lahko zmoti, zato je na voljo »zadnja instanca v krokarskih zadevah« – krokarski sod, ki sestoji iz treh starih hiš ali krokarjev. Sklic le-tega pa terja svoje stroške, ki se delijo na tožnika in zatoženca v razmerju, ki ga določi sod, ne glede na razsodbo samo.

Pije se butelj! (Mukolovecky, Križevački statuti. Maribor, 1928).

Posode ali enote, iz katerih po *Križevačkih statutih* pijejo krokarji, so »lori« ali »š Stefani«. Kdor pije iz »lora«, mora najprej izreči zdravico, drugače ga doleti kazen, ki jo določi Zeleni Car. Kadar slovanski dijak praznuje, je po stari navadi prav, da skliče znance in prijatelje in jih povabi na »en sodček ali pa dva«, da se skupaj povese-ljo. Kadar se pije »sodček«, mesto častnih točajev lahko pripade dvema brucema, ki pa morata biti pri natakanju zelo spretna. Ženske so pri krokanju lahko navzoče, ne smejo pa piti alkohola. Namesto njih to nalogo opravijo moški. Pri napitnicah v čast domovini, prijateljstvu in

²⁷ *Tempus utile* – lat. rok se začne šele, ko more stranka prvič uveljavljati svoje pravice.

²⁸ *Habeas* – lat. zapovedujemo ti.

²⁹ Nepristranski lahko zahteva npr. tako povelje: » / ... / Na ena se prime, na dve se nastavi na usta, na tri se izpije in kdor prej izpije in izgovori določeno besedo (npr. »Živio Zeleni Car« ali »butelj«), je zmagal. – Pavkanta, razumela?« Mukolovecky, *Križevački statuti*, str. 37.

ženskam krokarji ponavadi pijejo »*suho vino*« (vino brez primesi, npr. vode). Če pa kdo presliši, čemu na čast je bila zdravljica, mora piti »*kazen*«, ki jo odredi ravnatelj. Če Zeleni Car spozna, da je družba skrajno razposajena, se zahvali za izkazano čast in razglasi »*republiko*«. Sedaj lahko vsi govore, pojo in pijejo po svoji lastni želji in vesti.³⁰

Zametki oblikovanja prvega slovenskega nacionalnega športa in poskusi ukinitve le-tega

Pojna kapljica je bila torej nepogrešljivi spremljevalec študentskih veseljačenj, prav tako je kultura pitja predstavljala veliko vlogo v življenju študenta, saj je močno vplivala na njegovo znanje in delovanje. Zatorej ni čudno, da leta 1910, v začetku protialkoholnega gibanja, v koledarju Mohorjeve beremo kritiko slovenskega dijaštva, ki naj bi bila »*up in nada naroda, a dijaštvo na visokih šolah »večerja mnogokrat le – pivo ali vino. / ... / Naš dijak se potika po tujih mestih, med tujim, celo sovražnim narodom. Ni čuda, če se potem tem tesneje oklepa svojih tovarišev*«, a zbirajo se »*vedno le v gostilni ali pa v prostorih, ki so zvezani z gostilno*«. Alkohol po njihovih besedah gmotno uničuje in duševno oškoduje dijaka in naj bi bil kriv tudi za upočasnitev slovenskega narodnega gibanja.³¹ Profesor na dunajski univerzi Karl Engliš je tega leta med študenti dunajske univerze izvedel anketo, ki je vsebovala tudi vprašanja v zvezi z uživanjem alkohola. Pokazala je, da je med študenti samo 35,8 %, študentkami pa 55,3 % abstinentov. Najvišji delež študentov, ki so rujno kapljico uživali redno, je bil med filozofi, sledili sta pravna in medicinska fakulteta. Največ abstinentov je bilo v nižjih letnikih.³²

Vladimir Ravnihar v svojih spominih razlaga, da so s prijatelji radi veseljačili, vendar le ob posebnih priložnostih, npr. na »*brucovskih večerih*«, ali ko je kdo opravil izpit: »*Če je promoviral, se je pilo na njegov račun – 'Doktorpotus'. Tedaj smo si privoščili kak 'Durchmarsch' – krokarijo do ranega jutra ter uganjali razne študentovske ulke. Šli smo vsi skupaj v gosjem redu po Ringu ter jo drzno zavili tudi okoli policijskega stražnika. Dunajski stražniki so bili takih reči vajeni, pa so vzeli slabo za dobro. Včasih so naleteli na kakega nergača in, če smo bili le preglasni, potlej je bilo treba teči. Ko sem delal prvi izpit, me je ves dan oprezoval prijatelj Ivan Oražen (kasneje zdravnik v Ljubljani in starešina Jugoslovanske Sokolske Zveze). Res me je prestregel in potem sva krockala sama, da sva bila pošteno nasekana*«. ³³

Henrik Tuma opisuje veseljačenje študentov po zborih dunajskega akademskega društva *Slovenija* pred božičem leta 1883: »*Po vsakem zboru so dijaki navadno krockali. Tudi to življenje sem hotel poizkusiti in sem vestno prekrokal tiste noči. Nisem se pa nikdar opil; navadno sem bil v krokarski družbi za blagajnika, ko je bilo že vse pijano*«. ³⁴

Pod vplivom idej T. G. Masaryka, ki je »*narod pijancev*« označil za »*narod reakcionarjev*« in prihodnost pripisoval treznim,³⁵ so slovensko mladino proti alkoholu in dvobojevanju pozivali predvsem predstavniki narodno-radikalnega dijaštva. V časopisu *Omladina* so objavili vrsto člankov, s katerimi so v skladu s svojim programom skušali prispevati k dvigu etičnosti slovenske družbe ter prevzgojiti slovensko mladino v omikano, narodnega ozaveščanja vredno srenjo. Večina dijakov naj namreč svojega prostega časa ne bi znala porabiti drugače kot z lenuharjenjem, kvartanjem ali pijančevanjem. »*Ta pjan študent' je mnogim vzor, pesem o njem pa njihova himna. Kdor ne gre z njimi, tega zasmehujejo, ta jim je največji 'gulež' in 'filister'. Ni jim mar za ničesar drugega kakor za vrček in žensko. Učenje sistematično zanemarjajo*«. ³⁶ Vzrok za takšno obnašanje dijakov avtor članka išče v brezdelju, ki je predpogoj in spodbuda pijančevanju, zato si mora koristno organizirati svoj čas, npr. z obiskom gledališč, branjem slovanske literature, učenjem tujih, predvsem slovanskih jezikov itd. Razpravam v *Omladini* so se pridružili tudi slovenski učitelji in profesorji, ki so s svojega stališča predstavljali poslanstvo slovenskega dijaka. V nepodpisanem članku se je pisec postavil na stran profesorjev in se zavzel za to, da dijaštvo preneha »*grditi in obrekovati svoje učitelje in s tem spodkopavati njihov ugled*«, slovenske profesorje pa poziva, da so do slovenskih dijakov manj surovi. Slovenske dijake je na tem mestu pozval tudi, naj se samoiniciativno otresejo grdega pijančevanja.³⁷

V program in razpravo II. shoda narodnih radikalov, na katerega so povabili tudi zapriseženega zagovornika »*zmernosti*« Henrika Tumo, je bil vključen tudi problem pijančevanja. Tuma je poudaril, da zmerno uživanje alkohola in nikotina ne škoduje, saj znanost tega še ni potrdila. Pri konzumiranju alkohola poudarja zmernost; če več pijemo, moramo več delati, telovaditi, planinariti, tako pa telo potrebuje manj alkohola. Menil je celo, da »*nikotin spodbuja k težkemu duševnemu delu*«. ³⁸ Rado-

³⁰ Prav tam.

³¹ Bahovec, *Trezno ljudstvo bo bogatelo*, str. 70.

³² Cindrič, *Študenti*, str. 340.

³³ Ravnihar, *Spomini*, str. 28.

³⁴ Tuma, *Iz mojega življenja*, str. 123.

³⁵ Gantar *Godina, Slovensko dijaštvo, alkohol, burševstvo in ženske*.

³⁶ Prav tam, glej tudi J. B., *Srednješolec v prostem času*, v: *Omladina*, let. III, 1906–1907, str. 2, 3.

³⁷ Anon., *Slovenski profesor in dijak*, v: *Omladina*, 1906–1907, str. 115–116.

³⁸ Irena Gantar *Godina, Slovensko dijaštvo*, str. 40, *Poročilo II. shoda Narodno-radikalnega dijaštva v Celju, Omladina*, 1907–1908, str. 117.

van Krivic, slovenski študent na Karlovi univerzi v Pragi, pa je prevedel ideje Masarykovega asistenta Foustka, ki je videl abstinenco kot »del življenjskega in svetovnega nazora, novega nazora modernega človeka / ... /, ki na gotov način že začinja vplivati na vse današnje kulturno življenje ... «³⁹

Čeprav je bilo študentsko življenje v veliki meri zaznamovano s popivanjem, ni bil vedno alkohol tisti, ki je krojil dogajanje na študentskih veseljačenjih. Mnogi študentje so se zabavali tudi brez opojnih substanc ter v svoji mladostni radoživosti storili marsikatero neumnost. Ali pa so se shajali na »modricah«, kjer so umno modrovali o tem in onem. Kot pravi Mencinger, se je takrat zanetila »marsikatera dobra ideja ... / ... / Koliko blagih misli, koliko vzornih načrtov pa se je prezrlo ali pozabilo – ko smo bili vsi bogatini na duhu in vsi preverjeni, da bomo, čim starejši bomo, tem večji duševni orjaki ... Živel mladeniški ponos!« In ravno tega ponosa, te vedoželjnosti in neupogljivosti današnji dijak in študent skorajda več ne premore.

Viri in literatura

Časopisje

Vesna, 1892–1894.
Ljubljanski zvon, 1897, 1905–1906, 1932
Omladina, 1904–1914
Triglavanski listi, 1932–1934

Spominska literatura

Cankar, Ivan: *Zbrano delo, 26. knjiga, Pisma I.* Ljubljana, 1970.
Mencinger, Janez: *Moja hoja na Triglav.* Maribor: Obzorja, 1977.
Šuklje, Fran: *Sodobniki.* Ljubljana: Satura, 1933.
Tuma, Henrik: *Iz mojega življenja: spomini, misli, izpovedi.* Ljubljana: Tuma, 1997.
Vošnjak, Josip: *Spomini.* Ljubljana: Slovenska matica, 1982.

Literatura

Bahovec, Tina: Trezno ljudstvo bo bogatelo, bo cvelo in se krepko razvilo. *Zgodovina za vse*, leto XV, 2008/2, str. 70.
Cindrič, Alojz: *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi.* Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2009.
Godina, Irena Gantar: Slovensko dijaštvo, alkohol, burševstvo in ženske. *Zgodovina za vse*, letnik XV, 2008/2.

Kosi, Jernej: »Jedel je prav malo, kakor je bila njegova navada. Pil je več.« Ivan Cankar, slovenski bohem: prispevek k zgodovini bohemstva na Slovenskem. *Zgodovina za vse*, leto XI, 2004, št. 1.
Mukolovecky, J. R.: *Križevački statuti.* Maribor, 1928.
Polajnar, Janez: *Pfuj! To je gerdo!: k zgodovini morale na Slovenskem v dobi meščanstva.* Celje: Zgodovinsko društvo, 2008.
Rybar, Miloš: Brucovanje po križevačkih statutih. *Traditiones*, 15, SAZU, 1986.

Zusammenfassung

REDEN IST SILBER, SCHWEIGEN IST GOLD! *Über die Vergnügen und die Zecherei slowenischer Studenten im 19. Jahrhundert*

Die Mehrheit der wackeren Krainer (und nach dem Jahr 1897 auch der wenigen Krainerinnen) ging in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts zum Studium nach Wien, Graz und seltener ins panslawische Prag. Am liebsten wählten sie unsere einstige kosmopolitische Hauptstadt Wien für ihr Studium, denn es bot die meisten Möglichkeiten für die materielle Versorgung sowie auch für allerlei Vergnügen für jeden Geschmack.

Das studentische Leben in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts war, in Übereinstimmung mit dem Universitätsmodell der Freiheit des Lernens und Lehrens, bis zum Antritt der Regierung Taaffe trotz politischer Repression und strenger Zensur sehr unterhaltsam und bohemhaft. Das Zentrum des gesellschaftlichen Lebens waren Gasthäuser und Cafés, in denen sich die Studenten gern auf ihre eigene Art amüsierten, wobei sie sich meist nicht um die Meinung anderer kümmerten und zum Vergnügen sogar eigene Regeln der Zecherei aufstellten.

Und obwohl die damalige (klein)bürgerliche Gesellschaft sehr puritanische Ansichten hatte, ließ sie gemäß der so genannten Verschwörung des Schweigens eine doppelte Sexualmoral zu – sie sah darüber hinweg, dass die Männer (die Bürger) die Befriedigung ihrer sexuellen Triebe außerhalb des gesellschaftlich akzeptierten Rahmens suchten (z. B. in Freudenhäusern oder gar beim eigenen Dienstmädchen) und entrüstete sich meist auch nicht über die Exzesse der Studenten, sondern blickte vielmehr mit schalkhaftem Beifall auf den bohemhaften Lebensstil.

Schlagwörter: *Studenten, Krain, Wien, Boheme*

³⁹ Prav tam.